

**Wizyta studyjna:
w poszukiwaniu inspiracji rewitalizacyjnych
na Opolszczyźnie**

zjęcie: Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego.

Zrealizowano w ramach zadania „Wsparcie gmin województwa opolskiego w przygotowaniu i koordynacji programów rewitalizacji”, w ramach dotacji udzielonej Województwu Opolskiemu przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (nr umowy DPT/BDG-II/POPT/264/19 z dnia 19 grudnia 2019 roku) na wzmocnienie zdolności gmin do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych.

Zespół autorski Instytutu Rozwoju Miast i Regionów w składzie:

Tekst: Katarzyna Spadło, Edyta Tomczyk

Zdjęcia: Edyta Tomczyk

Opracowanie graficzne: Paulina Basińska

Warszawa, wrzesień 2022 roku

Program wizyty

Regionalna wizyta studyjna, zorganizowana przez Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego dla przedstawicieli gmin z regionu, odbyła się w ramach zadania „Wsparcie gmin województwa opolskiego w przygotowaniu i koordynacji programów rewitalizacji”. Wyjazd miał na celu promocję dobrych praktyk z zakresu rewitalizacji i służył wzmocnieniu potencjału instytucjonalnego opolskich samorządów odnośnie do efektywnego przygotowania i realizacji gminnych programów rewitalizacji. Program wizyty opracowano, uwzględniając oczekiwania gmin wyrażone w ankiecie badawczej. Do najczęściej wskazywanych zagadnień, ważnych dla gmin opolskich, które zostały zaprezentowane podczas wizyty studyjnej, należały:

- **zarządzania procesem rewitalizacji,**
- **dziedzictwo kulturowe w rewitalizacji,**
- **włączenie społeczne w proces rewitalizacji,**
- **ożywienie gospodarcze obszarów rewitalizacji,**
- **aspekty środowiskowego w rewitalizacji**
- **prowadzenie rewitalizacji w mniejszych miejscowościach (na terenach wiejskich, w gminach wiejsko-miejskich).**

Ponadto, gminy wskazywały, które miasta prowadzące procesy rewitalizacyjne chciałyby przede wszystkim odwiedzić. W przypadku tej wizyty studyjnej były to: Opole, Nysa i Głuchołazy.

Oprócz prezentacji udanych przykładów realizacji zaplanowanych przedsięwzięć ważnym celem wizyty było sieciowanie przedstawicieli gmin biorących udział w wydarzeniu. Wieczorne spotkania służyły dyskusji, wymianie doświadczeń, dobrych praktyk i rozwiązań z zakresu rewitalizacji.

Wizyta odbyła się w dniach 5-7 września 2022 roku i objęła następujące miejscowości: Opole (duży ośrodek miejski), Nysa (średniej wielkości gmina wiejsko-miejska), Głuchołazy (mała gmina wiejsko-miejska).

W ramach wsparcia, na prośbę gmin opolskich, zorganizowano także dodatkową wizytę studyjną do Brzegu, połączono ze szkoleniem z zakresu błękitno-zielonej infrastruktury i prezentacją udanych przykładów projektów z tej dziedziny. Wizyta odbyła się 20 września 2022 roku.

Mapa 1. Miasta odwiedzone podczas wizyty regionalnej (oprac. Paulina Basińska, fot. Edyta Tomczyk)

Opole O Opolu słów kilka

Opole jest miastem na prawach powiatu położonym w województwie opolskim, będąc stolicą tego województwa, a także Stolicą Polskiej Piosenki. Zajmuje powierzchnię prawie 148 km². Według danych GUS stan ludności na koniec 2021 roku wynosił 12 7077 osób. W strukturze przestrzennej Opola istotną rolę odgrywa przepływająca tędy rzeka Odra, która dzieli miasto na lewobrzeżną (wschodnią) i prawobrzeżną (zachodnią) część. Dynamicznie rozwijająca się osada rozrastała się na prawym brzegu Odry, dlatego część śródmiejska wyróżnia się obecnie charakterystycznym, czytelnym i regularnym układem zabudowy. Na przełomie XIX i XX wieku w Opolu intensywnie zaczął rozwijać się przemysł – do miasta dołączano nowe tereny o różnej genezie, funkcjach i strukturze. Współczesny układ przestrzenno-funkcjonalny tworzą tereny mieszkaniowo-usługowe w centrum miasta, osiedla mieszkaniowe (dawne wsie), zespoły usługowe, obszary przemysłowe (przemysłowo-usługowe), tereny niezabudowane, w tym tereny zieleni powiązane z wodami powierzchniowymi (rzekami lub zbiornikami pokaźnymi) oraz tereny rolnicze.

Proces rewitalizacji w Opolu

Proces rewitalizacji w Opolu rozpoczął się od przyjęcia Lokalnego Programu Rewitalizacji Opola do 2023 r¹. Wyznaczony obszar rewitalizacji zajmuje wówczas powierzchnię 1164,16 ha, stanowiąc 12,06% powierzchni miasta. Zamieszkuje go 34 600 osób, czyli nieco ponad 29% ogółu mieszkańców miasta. Obszar został podzielony na cztery podobszary.

Podobszar Śródmieście zawiera w swoich granicach najstarszą część miasta, w tym jego historyczne centrum objęte ochroną konserwatorską. Jego powierzchnia wynosi nieco ponad 303 ha, mieszka tu około 22 000 osób. Obszar ten pełni funkcje administracyjne, kulturalne, edukacyjne i wychowawcze, ochrony zdrowia i opieki medycznej, a także funkcje turystyczne. Podobszar Nowa Wieś Królewska zajmuje powierzchnię 444 ha, a mieszka tu 4600 mieszkańców. W jego granicach znajdują się tereny zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej oraz towarzysząca im infrastruktura usługowa, rekreacyjno-sportowa i kolejowa. W Nowej Wsi Królewskiej rozwinął się przemysł cementowy, który całkowicie zmienił jej wiejski charakter. W pobliżu zakładów powstały osiedla mieszkaniowo-robotnicze. Z kolei podobszar rewitalizacji Część Zaodrza i Pasięka zajmuje nieco ponad 411 ha i mieszka tu 8000 osób. Występują tu dwie wyspy: Bolko i Pasięka. Na pierwszej z wysp znajduje się miejski ogród zoologiczny, ścieżki rowerowe i piesze, klub kajakarski oraz bujna roślinność, za sprawą której wyspa zyskała miano „zielonych płuc miasta”. Na terenie Wyspy Pasięka mieści się natomiast wiele instytucji kultury i administracji publicznej. W skład podobszaru włączono także część rejonu Zaodrza, znajdującą się po zachodniej stronie Odry. W rejonie tym przeważa intensywna, wielorodzinna zabudowa mieszkaniowa. Ostatni podobszar, niezamieszkały – Dawny Folwark przy ul. Partyzanckiej” zajmuje powierzchnię 0,5 ha. Zabudowania folwarku pochodzą z XIX wieku. Po II wojnie światowej funkcjonowało w nim Państwowe Gospodarstwo Rolne. Następnie, właścicielem obiektu zostało miasto, a obiekt wpisano do gminnej ewidencji zabytków. Budynki folwarczne znajdują się w złym stanie technicznym i wymagają podjęcia kosztownych działań rewitalizacyjnych.

Głównymi, zdiagnozowanymi w 2015 roku, problemami opolskiego obszaru rewitalizacji było ubóstwo i wysoka liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej. Problem stanowił także duży odsetek osób bezrobotnych o niskich kwalifikacjach zawodowych, wysoka przestępczość, a mieszkańcy odznaczali się niskim poziomem aktywności obywatelskiej i niedostatecznym uczestnictwem w życiu publicznym. W sferze środowiskowej na każdym z podobszarów, zdiagnozowano wyższe niż przeciętnie w mieście stężenie dobowe zanieczyszczeń powietrza, szczególnie pyłu PM10. W sferze technicznej głównym problemem był zły stan techniczny budynków mieszkalnych, usługowych i administracyjnych, w tym obiektów zabytkowych, oraz niski poziom ich efektywności energetycznej.

W ramach LPR Opola do 2023 roku zaplanowano realizację ośmiu podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych. W przypadku projektów uzupełniających, ukierunkowanych

---

¹ Uchwała nr XXXIV/664/16 Rady Miasta Opola z dnia 24 listopada 2016 r.

na rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów, nie wskazano ich liczby. W 2020 roku Lokalny Program Rewitalizacji Opola do 2023 został uchylony², w 2022 roku przystąpiono natomiast do sporządzenia gminnego programu rewitalizacji Opola.

Dobre praktyki z Opola

Modernizacja Opolskiego Amfiteatru Tysiąclecia (Piastowska 14a) – muzycznej wizytówki Opola – wykorzystanie dziedzictwa niematerialnego w rewitalizacji i ożywienie gospodarcze

Odra uRzeka (bulwary nad Odrą) – **interwencja środowiskowa w ramach adaptacji do zmian klimatu**, miejsce rekreacji i sportu, murale nadbrzeżne – łączenie kwestii środowiskowych z aktywizacją społeczną

Integracyjny plac zabaw w Opolu przy budynku Młodzieżowego Domu Kultury (Strzelców Bytomskich 1) – innowacyjne włączenie społecznego w ramach działań instytucji kultury

Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu (Minorytów 4) – wielofunkcyjny obiekt potrzebnej infrastruktury społecznej

Rynek (Rynek 1a) – materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, pomysły na ożywienie gospodarcze obszaru rewitalizacji

ReUżytkownia (Książąt Opolskich 10/1d) – gospodarka zamkniętego obiegu jako działanie animacyjne i edukacyjne

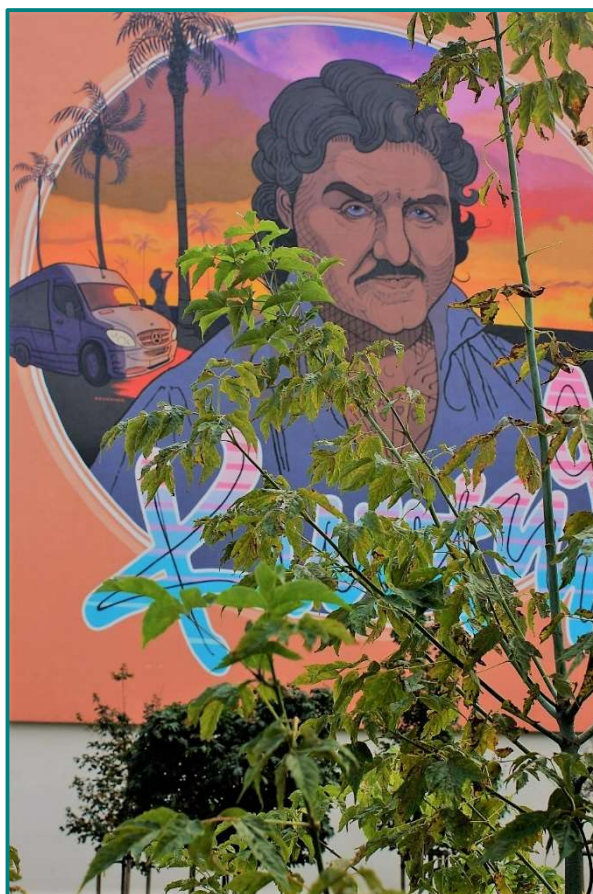
Pl. Kopernika i okolice (Zamek Górny, Wzgórze Uniwersyteckie, Centrum Handlowe Solaris) – kompleksowa rewitalizacja, włączenie się przedsiębiorców w proces

Centrum Aktywizacji Społecznej w Opolu (Reymonta 28) – obiekt dla grup zagrożonych marginalizacją

Dworzec Główny w Opolu i plac przydworcowy – realizacja centrum przesiadkowego i poprawa rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych

Co zwróciło szczególną uwagę?

² Uchwała nr XXXII/687/20 Rady Miasta Opola z dnia 26 listopada 2020 r.

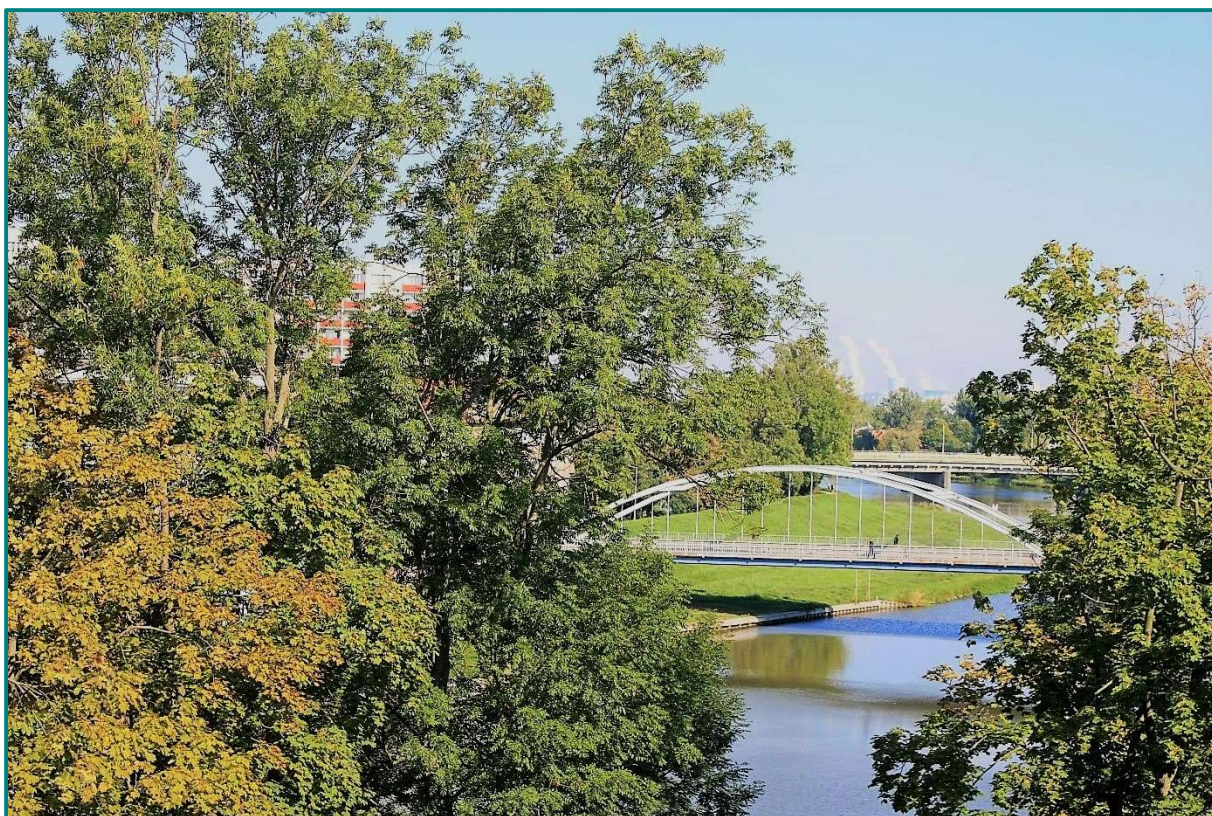

Zdjęcie 1. Wieża Piastowska w Opolu (fot. Edyta Tomczyk)

Zdjęcie 2. Mural na opolskiej starówce upamiętniający Krzysztofa Krawczyka (fot. Edyta Tomczyk)

Główna praktyka opolskiej rewitalizacji wiąże się z kompleksową interwencją dotyczącą **odnowy i ożywienia całych fragmentów miasta** – a więc z myśleniem przestrzennym i obszarowym, a nie punktowym, polegającym na realizacji pojedynczych przedsięwzięć. Na tak zaplanowane działanie składa się kilka powiązanych ze sobą projektów, które „widzą się wzajemnie”, wzajemnie się dopełniają pod względem problemowym, to znaczy oddziałują na różne zdiagnozowane sfery kryzysowe i są skierowane do różnych grup interesariuszy i ich zróżnicowanych potrzeb. Taka interwencja nosi pożądane w procesie rewitalizacji cechy – ma bowiem charakter kompleksowy, ale także zintegrowany i skoncentrowany przestrzennie. Zaletą podejścia zastosowanego w Opolu jest efekt synergii, mający potencjał do wzmocnienia rezultatów poszczególnych zadań i dający większy rezultat niż pojedyncze niepowiązane ze sobą działania. Tajemnicą sukcesu opolskiej rewitalizacji jest powstanie przyjaznych dla mieszkańców przestrzeni, dzięki czemu centrum spełnia dziś zasadę miasta piętnastominutowego.

Interwencja obszarowa dotyczy szczególnie trzech fragmentów obszaru rewitalizacji w Opolu.

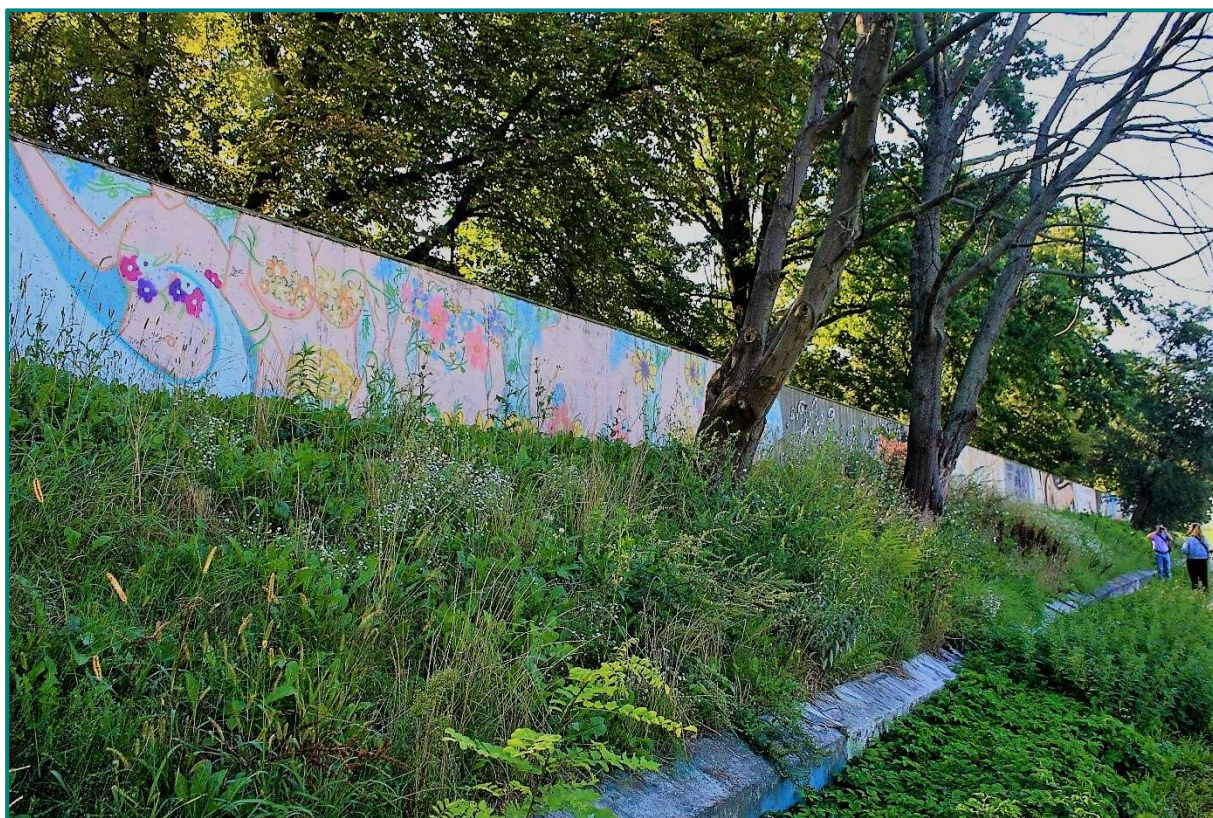

Zdjęcie 3. Bulwary nad Odrą (fot. Edyta Tomczyk)

Pierwszy z nich to **Wyspa Pasięka**, ograniczona od zachodu rzeką Odrą, a od wschodu kanałem Młynówką. Pasięka, przecięta ul. Piastowską, jest jedną z historycznych dzielnic Opola, która pełni ważne w mieście funkcje administracyjne, oświatowe i kulturalne. Na jej terenie znajdują się siedziby urzędów regionalnych: Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opolski Urząd Wojewódzki; placówek edukacyjnych i kulturalnych: Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji, biblioteki wojewódzkiej, Instytutu Śląskiego, Państwowej Szkoły Muzycznej I i II Stopnia im. Fryderyka Chopina, Radia Opole. Najważniejszym historycznym obiektem położonym wśród zieleni Parku Zamkowego jest Wieża Piastowska (ul. Norberta Barlickiego) – symbol miasta i jeden najstarszych zabytków architektury obronnej w Polsce, wzniesiona około 1300 roku. Sercem wyspy jest inny ważny obiekt, **Opolski Amfiteatr Tysiąclecia – Narodowe Centrum Polskiej Piosenki**, będący placówką kulturalną o znaczeniu krajowym, w którym od 1963 roku odbywa się Krajowy Festiwal Polskiej Piosenki. Modernizacja amfiteatru, wykonana w ramach działań rewitalizacyjnych, przyczyniła się do unowocześnienia tej ważnej instytucji kultury – otwarcia jej na różne typy muzyki, w tym muzykę alternatywną, jak i na grupy odbiorców o specjalnych potrzebach (osób z niepełnosprawnościami słuchowymi i ruchowymi). Nieopodal amfiteatru, wzdłuż Odry i Młynówki, ciągną się **bulwary**, rezultat długofalowych prac, których początków trzeba upatrywać w chęci zabezpieczenia brzegu po tzw. powodzi tysiąclecia, do której doszło w 1997 roku. Od strony Odry powstał wtedy mur przeciwpowodziowy, został uporządkowany teren i wytyczone bulwary. Przeprowadzono rewaloryzację Parku Nadodrzańskiego, uruchomiono siłownię na wolnym powietrzu, przystań portową i kajakową. Działaniami rewitalizacyjnymi

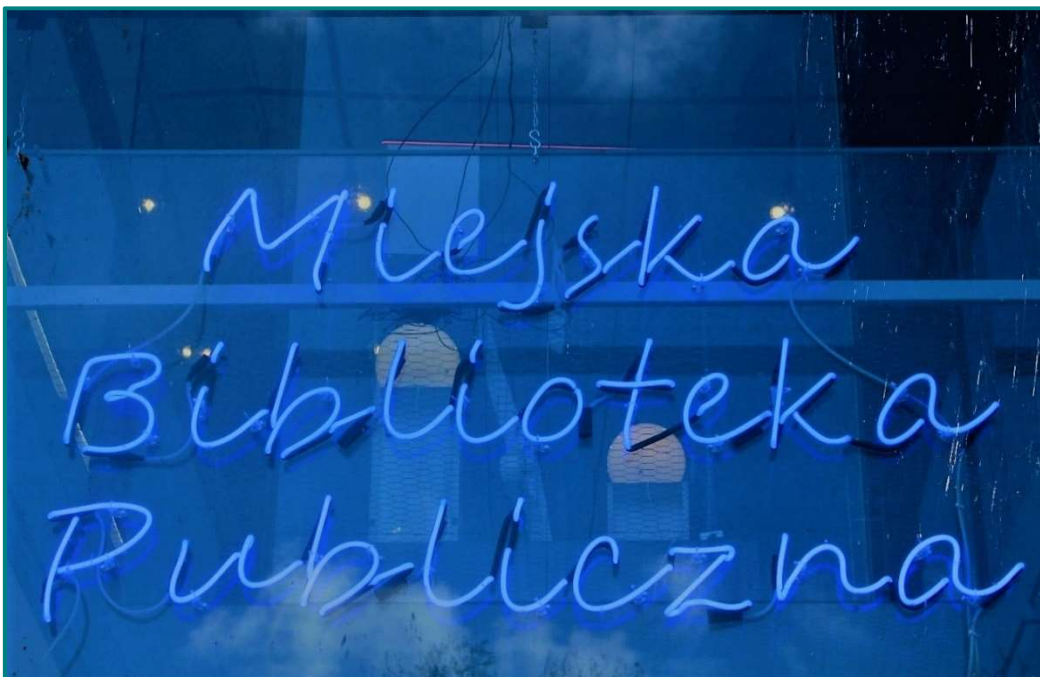

objęto też leżącą na południe Wyspę Bolko, gdzie stworzono ciągi pieszo-rowerowe, zmodernizowano Zoo, zagospodarowano miejsce po wyrobisku cementowni Bolko, zmieniając je w kąpielisko.

Zdjęcie 4. Murale na wale przeciwpowodziowym nad Odrą (fot. Edyta Tomczyk)

Tej zakrojonej na szeroką skalę interwencji w sferze środowiskowej towarzyszyły działania zwiększające włączenie społeczne i aktywizację mieszkańców. Funkcję aktywizacyjną pełnią atrakcyjne tereny zielone, wyposażone w odpowiednią infrastrukturę, natomiast funkcję włączeniową – akcje związane z malowaniem murali, które powstają na murze przeciwpowodziowym. W 2020 roku realizowany w ramach rewitalizacji projekt „Odra uRzeka” został wyróżniony w konkursie Polska Nagroda Krajobrazowa „Krajobrazowe Inspiracje V”, wyróżniającym wzorcowe działania w zakresie zrównoważonego planowania i gospodarowania krajobrazem.

Zdjęcie 5. Plac zabaw przy Młodzieżowym Domu Kultury (fot. Edyta Tomczyk)

Zdjęcie 6. Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu (fot. Edyta Tomczyk)

Działania w sferze społecznej wzmacniają dwa inne projekty w ramach procesu rewitalizacji, zrealizowane w miejskich instytucjach kultury: położonym na Pasiece **Młodzieżowym Domu Kultury** i ulokowanej nieopodal **Miejskiej Bibliotece Publicznej**. Przy pierwszej z tych instytucji, w parku ze starodrzewiem, powstał otwarty dla wszystkich integracyjny plac zabaw z atrakcyjnymi urządzeniami do zabawy dla dzieci, w tym dzieci z niepełnosprawnościami, oraz siłownią na świeżym powietrzu dla starszych mieszkańców. Druga placówka, stworzona w wyniku rozbudowy dziewiętnastowiecznej kamienicy, jest w kolei przykładem nowoczesnej

instytucji kultury, łączącej różne funkcje, której oferta jest skierowana do różnych grup odbiorców. Oprócz wypożyczalni książek, gier i multimedii stała się ważnym punktem na mapie kulturalnej obszaru rewitalizacji z powodu organizowanych imprez i wydarzeń. Jest także ulubionym miejscem spotkań mieszkańców.

Drugim obszarem interwencji rewitalizacyjnej stał się Rynek Starego Miasta wraz z przyległymi ulicami. Opolskie Stare Miasto sięgają XIII wieku. Średniowieczny charakter zachował się w układzie urbanistycznym miasta lokowanego na prawie niemieckim. Kamienice murowane w stylu barokowym są rezultatem powojennej odbudowy po zniszczeniach, które nastąpiły w 1945 roku. Celem działań skoncentrowanych wokół najważniejszego historycznego placu w Opolu było **podniesienie atrakcyjności obszaru przy wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego tego terenu**. Dzięki renowacji obiektów zabytkowych, m.in. ratusza, oraz przestrzeni publicznej **podniosła się jakość życia mieszkańców**, a także poprawiły się warunki do **prowadzenia działalności gospodarczej**. Powstała atrakcyjna przestrzeń publiczna, która przyciąga mieszkańców obszaru rewitalizacji, całego miasta i turystów. Wzmocnieniu tożsamości tego ważnego dla opolan miejsca służyły projekty wykorzystujące niematerialne dziedzictwo związane z historią, ale i teraźniejszością – pomnik księcia Kazimierza I Opolskiego czy Aleja Gwiazd Polskiej Piosenki przed ratuszem.

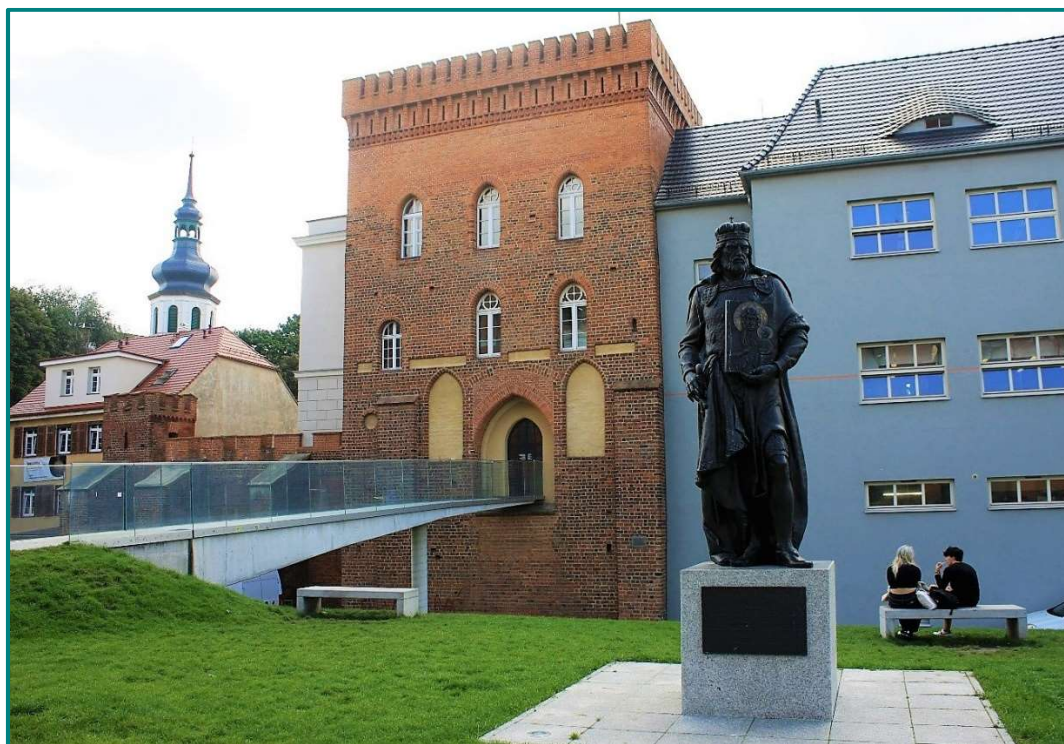
Zdjęcie 7. Logo Centrum Aktywizacji Społecznej w Opolu (fot. Edyta Tomczyk)

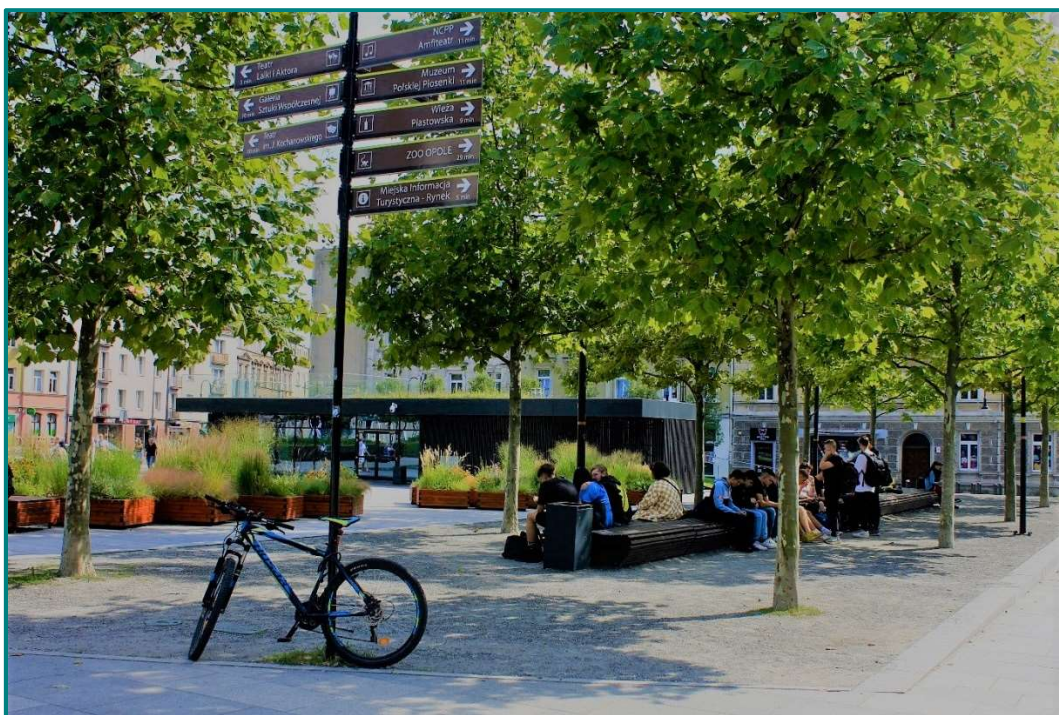
Zdjęcie 8. Wnętrze Re-Użytkowni w Opolu (fot. Edyta Tomczyk)

Zrównoważony charakter interwencji zapewniają przedsięwzięcia o prospołecznym charakterze, które przede wszystkim służą zwiększeniu spójności społecznej i podniesieniu kapitału społecznego mieszkańców. Taką rolę pełni **Centrum Aktywizacji Społecznej**, w którym działa kawiarnia, odbywają się zajęcia dla seniorów, także przez nich organizowane, obraduje Rada Seniorów, swoją siedzibę mają organizacje pozarządowe, a na najwyższym piętrze znajdują się mieszkania chronione dla młodych osób opuszczających pieczę zastępczą.

Od niedawna tuż przy Rynku działa **Re-Użytkownia – centrum zasobów miejskich** powstałe w 2021 roku w ramach projektu międzynarodowej sieci Urbact. Punkt, który został stworzony i jest prowadzony przez pracownice Wydziału Gospodarki Odpadami Komunalnymi Urzędu Miasta Opola, ma dwa cele: wdrażanie zasad gospodarki obiegu zamkniętego (GOZ) przez promocję wymiany niepotrzebnych rzeczy i działania edukacyjne poświęcone GOZ dla dorosłych podczas spotkań organizowanych w soboty.

W pobliżu Starego Miasta jest też usytuowane Centrum Re-Start (Sienkiewicza 29), siedziba Klubu Integracji Społecznej, prowadzącego **kompleksowy program reintegracji społeczno-zawodowej w Opolu**, realizowany w ramach Osi priorytetowej VIII – Integracja społeczna RPO WO 2014-2020 z działania 8.2 Włączenie społeczne. Głównym celem projektu będzie **rozwój usług z zakresu reintegracji społeczno-zawodowej** poprzez realizację kompleksowego programu wsparcia dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. W ramach projektu zostały stworzone miejsca aktywizacji – warsztaty napraw stolarskich i tapicerskich, przeróbek krawieckich. Uczestnicy projektu włączyli się w prace remontowe Re-Użytkowni.

Zdjęcie 9. Górny Zamek w Opolu po pracach restauracyjnych i uporządkowaniu otoczenia budowli (fot. Edyta Tomczyk)

Zdjęcie 10. Pl. Kopernika w Opolu po kompleksowej przebudowie (fot. Edyta Tomczyk)

Trzecia kompleksowa interwencja obejmuje okolice pl. Mikołaja Kopernika. Ważną, wartą polecenia praktyką, jest aktywne włączenie się przedsiębiorców do procesu rewitalizacji, w tym w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP). Interwencja na tym terenie stawiała sobie kilka ambitnych celów. Po pierwsze przywrócenie pamięci o Górnym Zamku, ważnym symbolu historycznej przeszłości miasta, dawnej siedzibie opolskich Piastów. Ze zbudowanego w II połowie XIV wieku, a rozebranego w wieku XVII, pozostała jedynie wieża zamkowa i fragment murów z wieżą. W ramach projektu odnowiono obiekt i zbudowano schody prowadzące do fosy (łącznie Mały Rynek z placem Kopernika), a także przeszkolono most prowadzący do obiektu, w którym otwarto wystawę stałą poświęconą historii miasta i zamku. Drugim ważnym obiektem – wybudowanym na tym terenie przez inwestora prywatnego – jest Galeria Handlowa Solaris, powstała na miejscu niedokończonego i rozebranego centrum Copernicus. W tym wielofunkcyjnym obiekcie handlowo-rozrywkowym działają sklepy, restauracje i punkty usługowe, a także Obserwatorium Słoneczne, pozwala na prowadzenie obserwacji Słońca i Księżyca. Funkcjonujący tu wielopoziomowy parking jest udanym przykładem projektu PPP realizowanego, w ramach którego zagospodarowano także płytę placu ze strefą zieleni i fontanną miejscem. Do Opola jako stolicy polskiej piosenki odwołują się stojące w pobliżu gmachu Uniwersytetu Opolskiego rzeźby Agnieszki Osieckiej, Czesława Niemena czy Marka Grechuty oraz innych artystów i gwiazd festiwali opolskich. Modernizacji i zmianie funkcji okolicznych obiektów towarzyszyło stworzenie atrakcyjnego ciągu pieszego, ciągnącego się od zamku do pl. Kopernika.

Głuchotały

O gminie Głuchotazach słów kilka

Głuchotały to miasto położone w południowo-zachodniej części województwa opolskiego, w powiecie nyskim, około 4 km od granicy polsko-czeskiej. Jest siedzibą gminy miejsko-wiejskiej o tej samej nazwie. Przepływa przez nie rzeka Biała Głuchotaska. Miasto zajmuje powierzchnię nieco ponad 6,8 km². Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, na koniec 2021 roku Głuchotały zamieszkiwało 13 141 osób. Miasto rozwinęło się za sprawą złóż kopalnianych. W latach 50. XIX wieku w Głuchotazach zaczął rozwijać się przemysł. Powstały wtedy cegielnie, fabryka zapalek, fabryka szali, dywanów i koców, fabryka celulozy. Obecnie, za sprawą malowniczego położenia na terenach górskich, bogatej fauny i flory, bliskości jezior Nyskiego i Otmuchowskiego, w mieście rozwija się turystyka. Bliskie położenie pięciu przejść granicznych sprawia, że miasto stanowi także ważny, przygraniczny węzeł komunikacyjny.

Proces rewitalizacji w gminie Głuchotały

Proces rewitalizacji prowadzony w Głuchotazach rozpoczął się już w 2010 roku. Przyjęto wówczas Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Głuchotały na lata 2010-2015. Obszarem rewitalizacji zostało objęte stare miasto wraz z dawnym przedmieściem dolnym (ul. Kościuszki na od skrzyżowania z ul. Marii Curie-Skłodowskiej) oraz ul. Wyszyńskiego. Kolejnym dokumentem, w ramach którego kontynuowano proces rewitalizacji w mieście jest, przyjęty 28 września 2016 roku, Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Głuchotały na lata 2016-2023³. Wyznaczony obszar zdegradowany zajmuje 0,5% powierzchni całej gminy, a liczba osób na nim zamieszkujących stanowi 21,4% ludności całej gminy. Obszar rewitalizacji leży w granicach obszaru zdegradowanego. Ograniczono go jedynie o strefy niezamieszkałe i niewykazujące potencjału do podjęcia działań⁴.

Najistotniejsze problemy społeczne obszaru rewitalizacji dotyczą alkoholizmu, bezrobocia, długotrwałej lub ciężkiej choroby, niepełnosprawności oraz bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Centrum miasta zamieszkuje dużo osób w wieku poprodukcyjnym, a także duża liczba osób młodych pozostających bez pracy. Osoby bezrobotne, niepełnosprawne i chore korzystają z zasiłków pomocy społecznej. Mieszkańcy są bierni społecznie, zawodowo i gospodarczo. Problemem w sferze technicznej jest zły stan budynków, przede wszystkim komunalnych. W sferze środowiskowej odnotowano przekroczenie normy stężenia benzo(a)pirenu w powietrzu, natomiast w sferze przestrzenno-funkcjonalnej zdiagnozowano zły stan techniczny infrastruktury drogowej i niedostosowanie przestrzeni publicznych do osób z niepełnosprawnościami. Ponadto, na terenie miasta występuje duża liczba niewykorzystanych obiektów przemysłowych.

---

³ Uchwała nr XXIII/229/16 Rady Miejskiej w Głuchotazach z dnia 28 września 2016 r.

⁴ Zob. https://www.prawomiejscowe.pl/UrządMiejskiwGłuchotazach/document/98759/Uchwa%C5%82a-XXIII_229_16

W ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Głuchołazy na lata 2016-2023 zaplanowano realizację dziesięciu podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz ośmiu przedsięwzięć uzupełniających, które odpowiadają na wszystkie zdiagnozowane potrzeby obszaru rewitalizacji.

Dobre praktyki z gminy Głuchołazy

Odnowiony **dworzec PKP** – odnowa obiektu zabytkowego, I etap tworzenia **zintegrowanego dworca przesiadkowego**

Dziedziniec dawnego **Wójtostwa**, zrekonstruowane **mury miejskie, Stare Miasto** – dziedzictwo kulturowe ważnym potencjałem endogennym obszaru rewitalizacji

Biblioteka miejska przy ul. Bohaterów Warszawy w Głuchołazach – potencjalny symbol zachodzących przemian

Skwer i Alejka Kawalerów Orderu Uśmiechu – jedna z zalet obszaru rewitalizacji związanych z dziedzictwem niematerialnym

Kamienica z mieszkaniami chronionymi (ul. Tylna), **budynek usług społecznych** (al. Jana Pawła II) – projekty skierowane do mieszkańców obszaru rewitalizacji szczególnie narażonych na marginalizację

Kompleks rekreacyjno-sportowy „Nad Białką” – powstanie atrakcyjnych terenów wypoczynkowych

Park Zdrojowy przy ul. Skłodowskiej-Curie – przykład udanej rewaloryzacji cennego przyrodniczo i historycznie parku wraz z wprowadzeniem nowych funkcji

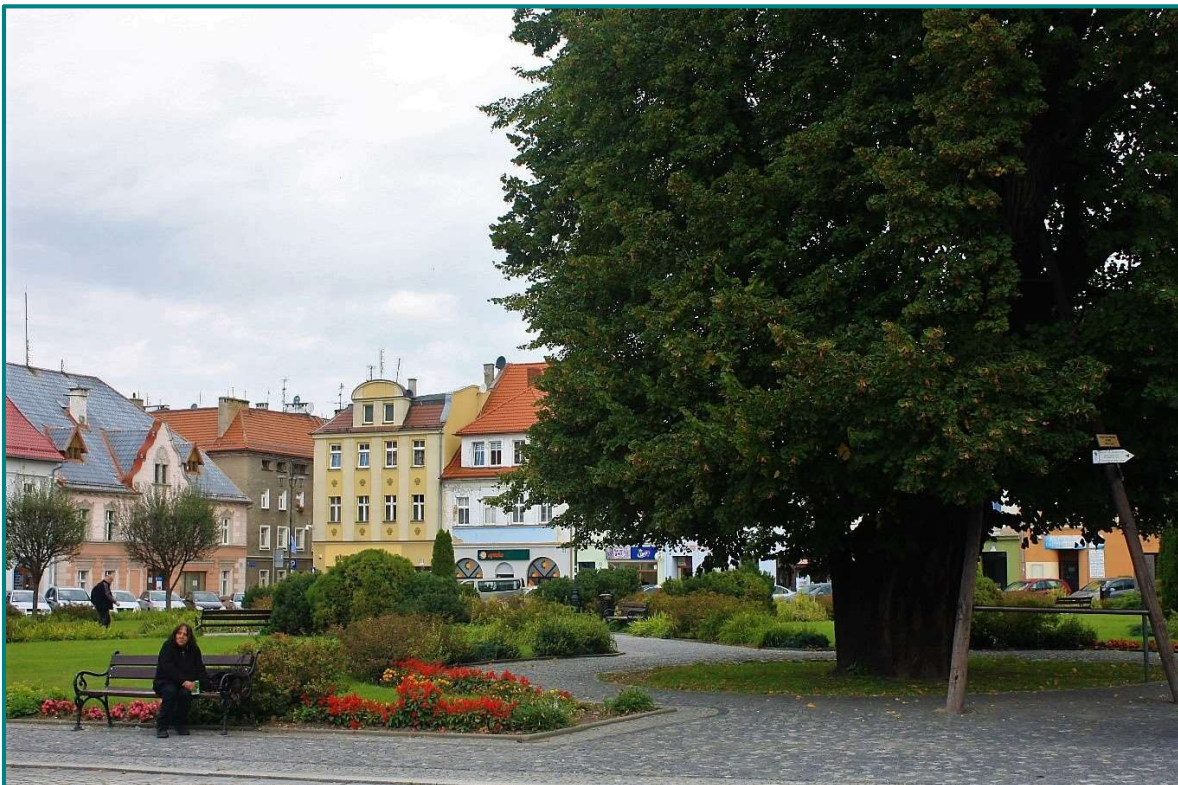
Co zwróciło szczególną uwagę?

Zdjęcie 11. Pieczętki pamiątkowe do pozyskania w punkcie IT w Głucholazach (fot. Edyta Tomczyk)

Rewitalizacja w Głucholazach może stanowić dobrą praktykę prowadzenia tego procesu w mniejszych gminach miejsko-wiejskich lub wiejskich w duchu zrównoważonego rozwoju. Cechą wyróżniającą Głucholazy jest oparcie w dużej mierze działań rewitalizacyjnych **na bogactwach dziedzictwie materialnym i niematerialnym miasta** oraz okolicy.

Zdjęcie 12. Działanie dawnego wójtostwa po odnowie (fot. Edyta Tomczyk)

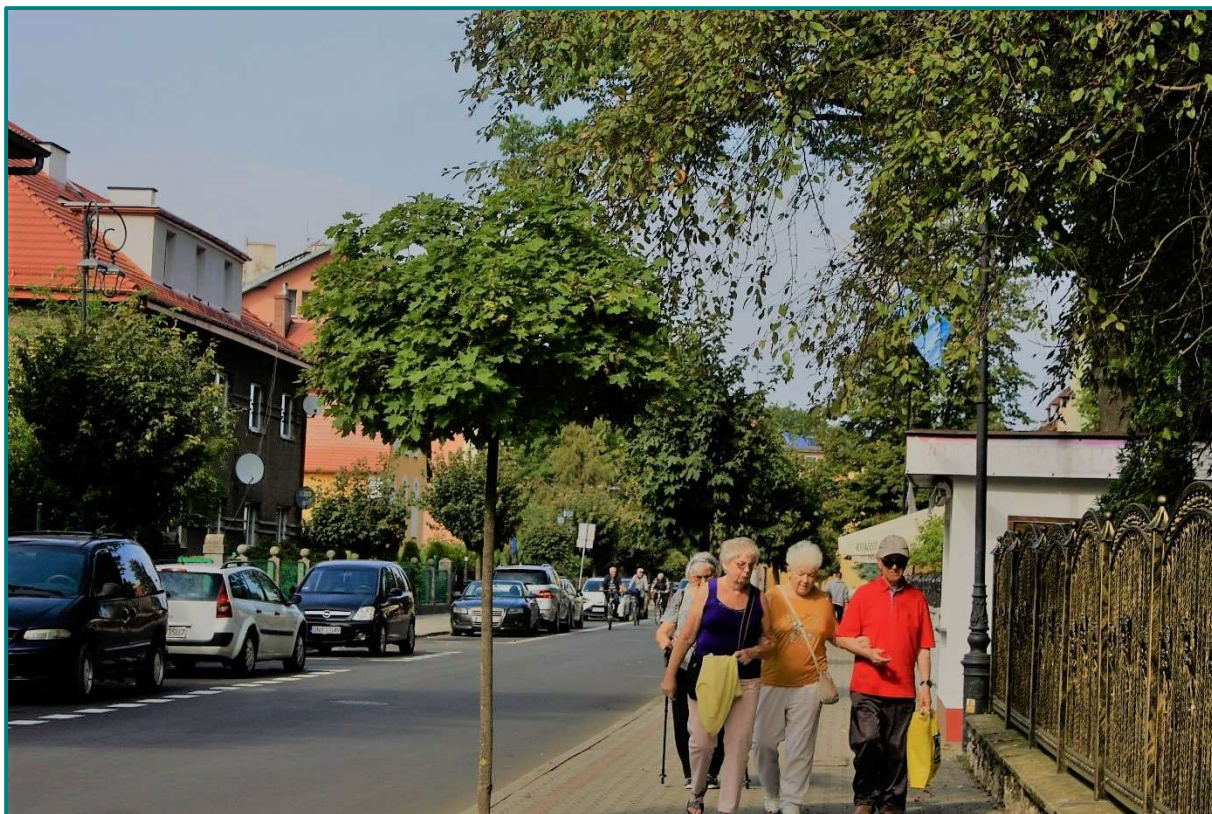
Zdjęcie 13. Rynek w Głuchołazach z sześćsetletnią lipą – najważniejszym Pomnikiem Przyrody w mieście (fot. Edyta Tomczyk)

Ważnym potencjałem materialnym jest przede wszystkim średniowieczny rodowód Głuchoła widoczny w układzie urbanistycznym starego miasta, z rynkiem, na którym rośnie

sześćsetletnia lipa – najcenniejszy pomnik przyrody, oraz unikatowy w skali kraju gotycko-romański portal kościoła św. Wawrzyńca. Do zachowanych obiektów poddanych pracom restauracyjnym należy też czternastowieczna baszta bramy głównej, w której uruchomiono punkt informacji turystycznej. Na górnej kondygnacji obiektu działa punkt widokowy, z którego rozciąga się panorama na miasto. Codziennie o 12.22 odtwarzany jest tu hejnał – godzina upamiętnia datę założenia miasta – rok 1222. W ramach działań rewitalizacyjnych odrestaurowano, a w dużej mierze odtworzono także mury obronne, dziedziniec dawnego wójtostwa i stojącą tam niegdyś kamienną studnię. Tak powstał urokliwy zakątek, w którym odbywają się imprezy plenerowe, w tym niedawne Narodowe Czytanie „Ballad i Romansów” Adama Mickiewicza. Jest to też popularne miejsce do upamiętniania prywatnych wydarzeń, np. ślubów. Z okazji osiemsetlecia miasta na rynku odtworzono kamienny pręgierz i ustawiono makietę szesnastowiecznego miasta.

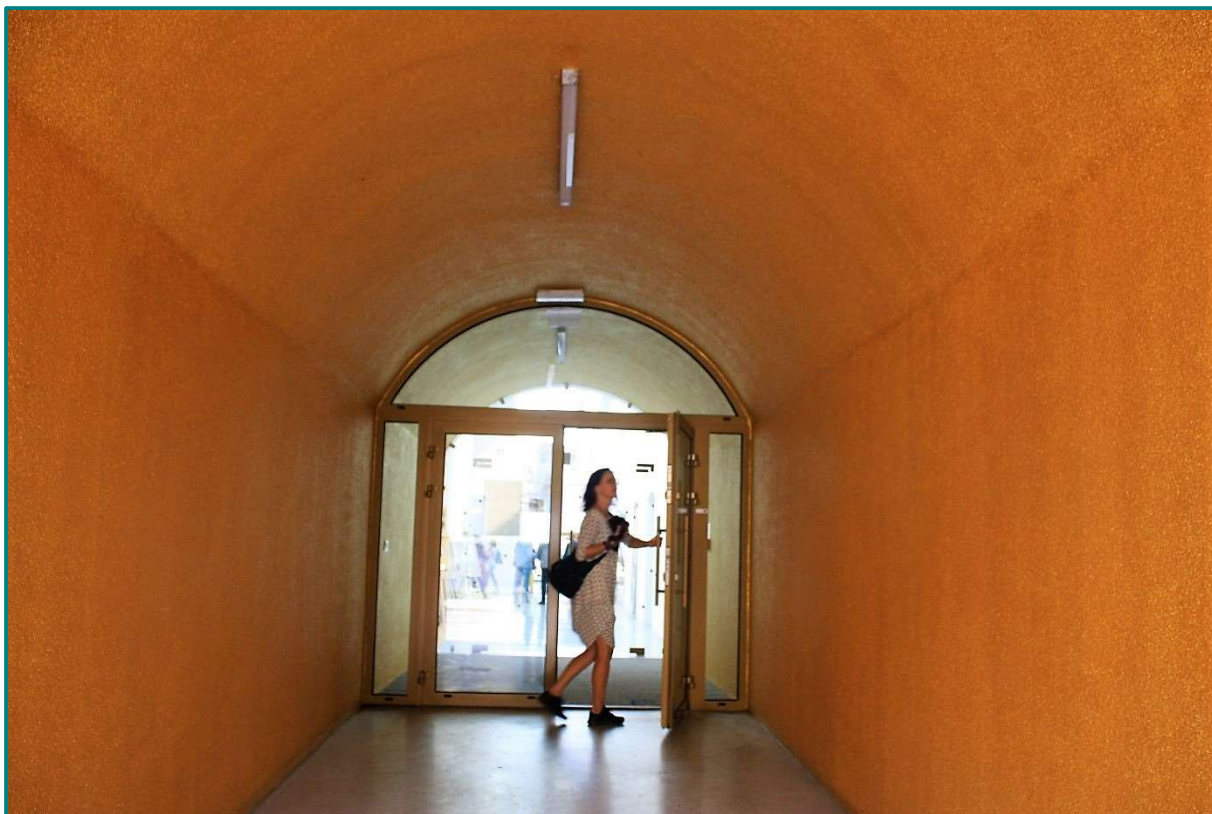

Zdjęcie 14. Wyremontowany budynek dworca w Głucholazach (fot. Edyta Tomczyk)

Zdjęcie 15. Główna ulica dawnej dzielnicy uzdrowskiej (fot. Edyta Tomczyk)

Innym potencjałem głuchołaskiej rewitalizacji jest uzdrowska przeszłość miasta, które w latach 70. XIX wieku zyskało status miejscowości kuracyjnej. Powstała wtedy **dzielnica Zdrój**, wille i zakłady sanatoryjne, zagospodarowano **Park Zdrojowy z Górą Parkową**. Dawna dzielnica uzdrowska, leżąca na obszarze rewitalizacji, stała się przedmiotem zintegrowanych długofalowych działań zmierzających do poprawy tkanki przestrzennej, urbanistycznej i środowiskowej. W jednym z odnowionych budynków umieszczono Centrum Usług Społecznych. Zrewaloryzowano także zabytkowy park, uporządkowano zieleń i staw, odnowiono zabytkową muszlę koncertową, a także stworzono nowe miejsca do spędzania czasu dla mieszkańców. Ponadto, wybudowano leśny park zabaw dla dzieci, wkomponowując go w otaczającą zieleń, zagospodarowano przestrzeń amfiteatru – miejsce, w którym można organizować imprezy plenerowe, oraz zbudowano tężnię w oryginalnej formie wieży.

Zdjęcie 16. Wnętrze biblioteki w Głucholazach (fot. Edyta Tomczyk)

Jeszcze innym zasobem związanym z materialną przeszłością miasta były funkcjonujące w okolicy w kopalnie złota – w tym na Górze Parkowej. I to złoto – złoty kolor oraz motyw złotego krążka, stało się elementem wiodącym w nowo wybudowanej **bibliotece publicznej**, ważnej i nieobecnej dotąd na obszarze rewitalizacji instytucji kultury, a przy okazji ikonicznego budynku na tym terenie. Biblioteka, stanowiąca przedłużenie domu kultury, została zaprojektowana przez Małgorzatę Pizio-Domisz i Antoniego Domisza, którzy w oryginalny sposób zrealizowali postawione przed nimi zadanie przy założeniu minimalizacji kosztów. W rezultacie powstała prosta i oszczędna w formie przestrzeń, która może pełnić różnorodne funkcje kulturalne. Obiekt został uznany za najlepszą przestrzeń województwa opolskiego w 2021 roku, został także w 2022 nominowany do prestiżowej europejskiej nagrody architektonicznej im. Miesa van der Rohe.

Zdjęcie 17. Zmodernizowany basen w Głuchołazach (fot. Edyta Tomczyk)

Lokalne dziedzictwo przyrodnicze stało się pretekstem do kilku projektów rewitalizacyjnych o charakterze rekreacyjno-sportowym. Kompleksowe zagospodarowanie terenów nad rzeką Białką Głuchołaską przyczyniło się do wzrostu zainteresowania tym terenem wśród mieszkańców, szczególnie osób młodych i aktywnych. Prowadzone tu działania objęły modernizację basenu i stadionu sportowego, wybudowanie ciągów pieszo-rowerowych, w tym nowoczesnej kładki łączącej dwa brzegi rzeki, zamontowanie siłowni na świeżym powietrzu czy stworzenie skateparku i pumptracku.

Nysa

O Nysie słów kilka

Nysa jest gminą miejsko-wiejską położoną w południowo-zachodniej części województwa opolskiego, w powiecie nyskim. Jej powierzchnia zajmuje prawie 218 km². Składa się na nią 26 sołectw. Przez środkową część gminy przepływa rzeka Nysa Kłodzka, która na zachodzie rozlewa się, tworząc Jezioro Nyskie. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na koniec 2021 roku gminę zamieszkiwały 56 023 osoby.

Nysa, drugie co do wielkości miasto w województwie opolskim, pełni funkcję ośrodka subregionalnego – Subregionu Południowego w ramach „Partnerstwa Nyskiego 2020”. Stanowi jeden z dwóch (oprócz Brzegu) ośrodków społeczno-gospodarczych zachodniej Opolszczyzny. W latach 60. XX wieku w Nysie zaczął rozwijać się przemysł spożywczy

i metalowy, powstał też Zakład Samochodów Dostawczych. Na terenie miasta funkcjonowały dwie duże jednostki wojskowe, które zlikwidowano w 2001 roku. W 2002 roku zamknięto także fabrykę samochodów dostawczych. Niekorzystne zjawiska, jakie zaistniały w efekcie procesu transformacji gospodarczej, miały skutek w postaci wysokiego, utrzymującego się do chwili obecnej bezrobocia, co znacząco przekłada się m.in. na procesy degradacji społecznej.

Proces rewitalizacji w Nysie

Proces rewitalizacji w gminie Nysa rozpoczął się w roku 2017 wraz z przyjęciem Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Nysa⁵. Przeprowadzona diagnoza zjawisk kryzysowych wykazała, że obszarami wymagającymi interwencji rewitalizacyjnej są: centralna część miasta, którą zamieszkiwały wówczas 11 133 osoby (19,4% wszystkich mieszkańców gminy) oraz niezamieszkałe tereny przemysłowe po Fabryce Samochodów Dostawczych, tereny rekreacji i wypoczynku oraz fortów (Wysokie obwałowania). Łączna powierzchnia obszarów rewitalizacji wyniosła wówczas prawie 240 ha (1,11% powierzchni gminy).

Głównymi problemami nyskiego obszaru rewitalizacji w sferze społecznej są depopulacja, starzenie się społeczeństwa, bezrobocie, ubóstwo oraz brak odpowiednio wyposażonej infrastruktury kulturalno-edukacyjnej. Depopulacja jest wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego i wzrastającego salda migracji. Zjawisko to jest ściśle powiązane z niekorzystną strukturą demograficzną miasta, tj. przeważającą liczbą osób w wieku poprodukcyjnym. Bezrobocie, w tym długotrwałe, przekłada się na natomiast wysoką liczbę osób korzystających z zasiłków pomocy społecznej. Brak odpowiedniej infrastruktury kulturalno-edukacyjnej uniemożliwia organizację specjalistycznych zajęć dla osób wykluczonych społecznie. Problemem obszaru rewitalizacji w sferze środowiskowej są zły stan jakości powietrza, hałas komunikacyjny i wysokie straty ciepła w budynkach spowodowane ich złym stanem technicznym. W sferze przestrzenno-funkcjonalnej zdiagnozowano natomiast problemy związane ze złym stanem technicznym budynków zabytkowych i niską estetyką przestrzeni publicznych. Ponadto, na terenie miasta odnotowano brak wystarczającej infrastruktury sportowo-rekreacyjnej i brak budynku przeznaczonego dla organizacji pozarządowych. Problemem jest także brak odpowiedniej funkcjonalności struktury ruchu kołowego i ruchu pieszego. Sfera techniczna charakteryzuje się złym stanem technicznym zasobów mieszkaniowych, z których duża część to obiekty wymagające pilnych remontów i modernizacji.

W ramach GPR Gminy Nysa zaplanowano realizację dziesięciu podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz dwunastu przedsięwzięć i projektów dodatkowych. W listopadzie 2021 roku udostępniono do odczytu „Ocenę aktualności i stopnia realizacji Gminnego Programu Rewitalizacji Gminy Nysa”. Analiza ta wykazała, że ponad połowa zaplanowanych w GPR przedsięwzięć rewitalizacyjnych została zrealizowana bądź była w trakcie realizacji.

---

⁵ Uchwała nr XXXIII/481/2017 Rady Miejskiej w Nysie z dnia 30 stycznia 2017 r.; uchwała nr XXXVI/603/21 z dnia 31 marca 2021 roku w sprawie zmiany GPR Gminy Nysa

Przeprowadzony monitoring wskaźników wskazał na polepszenie się sytuacji obszaru rewitalizacji w każdej ze stref. Wnioski, jakie płyną z przeprowadzonej analizy, dotyczą przede wszystkim potrzeby aktualizacji GPR Gminy Nysa oraz aktualizacji listy podstawowych i uzupełniających przedsięwzięć rewitalizacyjnych⁶.

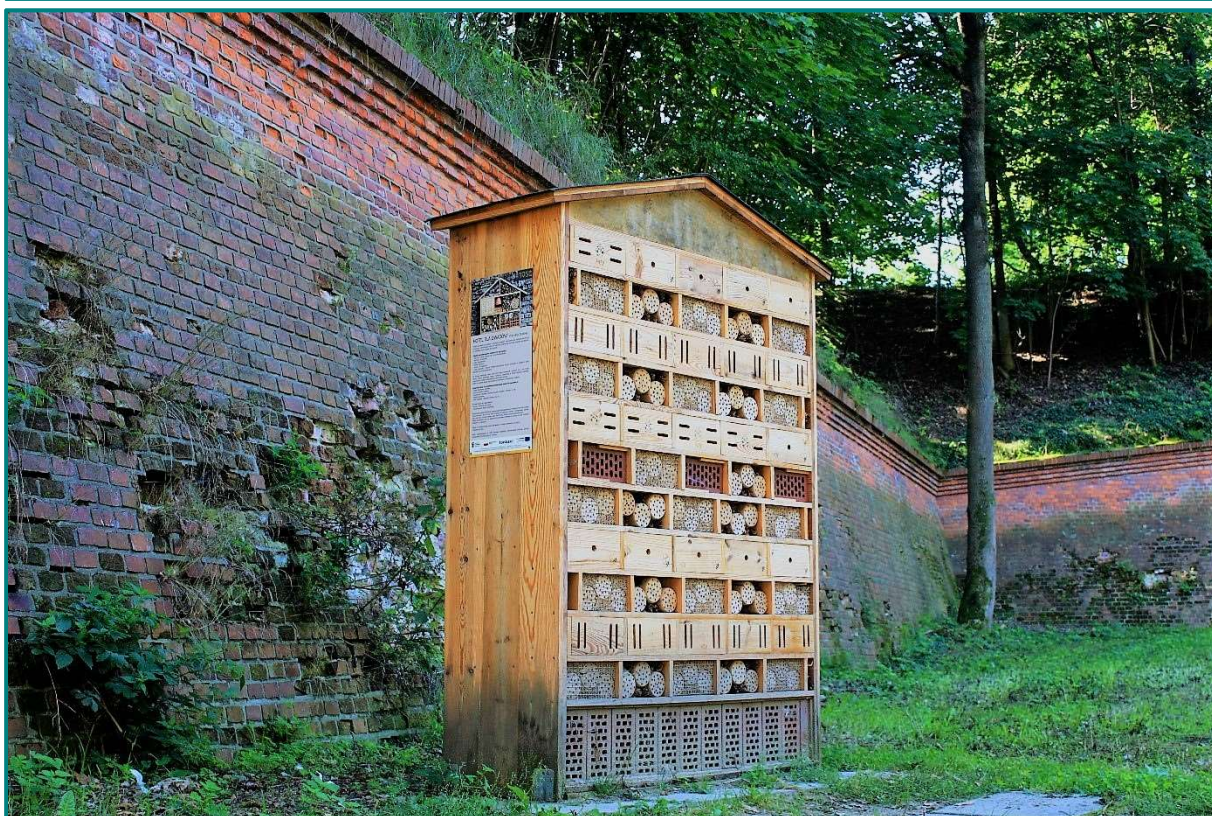
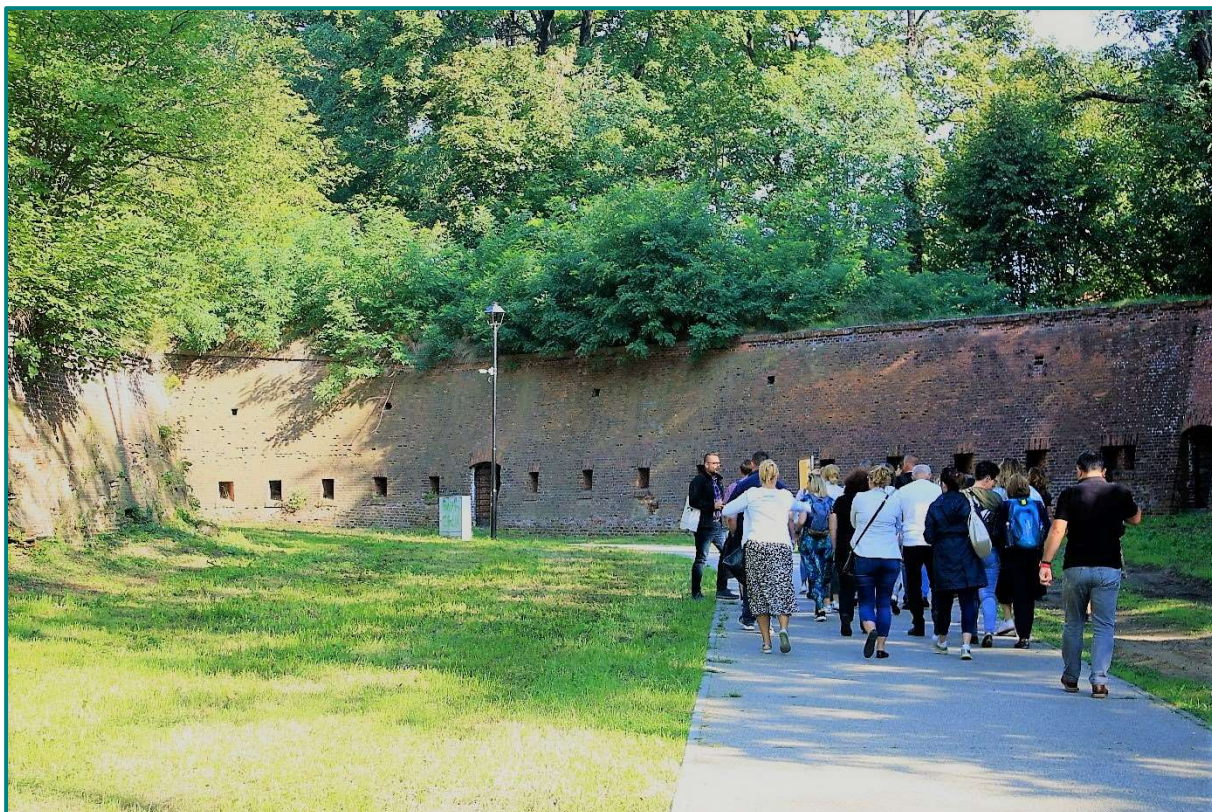
Dobre praktyki z Nisy

Sucha Fosa na tzw. Wysokich obwałowaniach – ścieżka pieszo-rowerowa i przyrodnicza ścieżka edukacyjna
Fort II – miejsce różnorodnych aktywności dla mieszkańców obszaru rewitalizacji
Wodociągowa Wieża Ciśnień – ścieżka pieszo-rowerowa wokół Fortu Prusy
Kąpielisko Nyskie „Frajda” – miejsce rekreacji i aktywizacji społecznej mieszkańców obszaru rewitalizacji
Bastion św. Jadwigi – obiekt o funkcjach informacyjno-edukacyjnych – punkt IT, muzeum multimedialne

Co zwróciło szczególną uwagę?

Nysa jest jedną z dwóch gmin mających program rewitalizacji opracowany w oparciu o ustawę o rewitalizację i korzystającą z narzędzi, jakie daje ta ustawa. Do dobrych praktyk należy także zaliczyć **sprawne zarządzanie procesem rewitalizacji** w mieście, skoordynowane działania różnych wydziałów realizujących interwencję rewitalizacyjną, długofalowe planowanie działań rozłożonych na mniejsze etapy. Po działaniach przeprowadzonych w ścisłym historycznym centrum, w ostatnich latach, skupiono się na okalających stare miasto obwarowaniach składających się na system obronny Twierdzy Nysa – jednym z najlepiej zachowanych na Śląsku systemów fortyfikacji, powstałych jeszcze w XVIII wieku i zmodernizowanych w XIX wieku. Teren twierdzy zajmuje około 80 ha, stanowiąc prawdziwe wyzwanie rewitalizacyjne, a przy tym duży potencjał rozwojowy w skali całego miasta.

⁶ Zob. <http://bip.nysa.pl/?a=2652>

Zdjęcie 18. Sucha Fosa (fot. Edyta Tomczyk)

Zdjęcie 19. Hotel dla owadów w Suchoj Fosie (fot. Edyta Tomczyk)

Działania rewitalizacyjne prowadzone w obrębie fortyfikacji należy uznać za ciekawe i pod wieloma względami innowacyjne z powodu rozległego terenu i wyzwań organizacyjno-

finansowych. Chroniąc bogate dziedzictwo kulturowe tego miejsca, jak i jego bioróżnorodność, udało się zaplanować i w dużej mierze już zrealizować kompleksową interwencję, która skierowana jest zarówno do mieszkańców obszaru rewitalizacji, jak i przyjezdnych turystów coraz liczniej odwiedzających Nysę (wzrost z 20 000 do 70 000 osób rocznie). Renowacji zabytkowych obiektów militarycznych i rewaloryzacji terenów zielonych towarzyszy wprowadzanie różnych funkcji edukacyjnych, rekreacyjnych czy aktywizacyjnych. I tak na terenie **Suchej Fosy na tzw. Wysokich obwałowaniach** – wytyczono ścieżkę pieszo-rowerową a także przyrodniczą ścieżkę edukacyjną z tablicami objaśniającymi lokalny ekosystem, w tym rodzaje i tryb życia zimujących w fortyfikacjach nietoperzy. Założono tu ławkę kwietną, ustawiono dom dla owadów. Z myślą o najmłodszych mieszkańcach właśnie powstaje plac zabaw. Atrakcją stworzoną zarówno dla mieszkańców, jak i turystów jest odnowiony Fort II – miejsce różnorodnych aktywności i imprez plenerowych realizowanych przez Fundację „Twierdza Nysa”, która w obiekcie i okalającej przestrzeni prowadzi działania animacyjno-kulturalne, w tym oprowadzanie po forcie, organizowanie imprez, koncertów, pikników i biesiad oraz wydarzeń kostiumowych, inicjowanie warsztatów związanych z dawnym rzemiosłem.

Zdjęcie 20. Fort II – miejsce różnorodnych aktywności dla mieszkańców obszaru rewitalizacji (fot. Edyta Tomczyk)

W pobliżu innego fortu Prusy przeprowadzono kompleksowy remont **Fortecznej Wieży Ciśnień** (ul. Tobruku 42). Wzniesiona na najwyższym wzniesieniu miasta w 1907 roku, pełniła rolę punktu widokowego. Wieża, obsługiwana przez Agencja Rozwoju Nysy, jest udostępniona

zwiedzającym – a ich wizyta jest potwierdzana specjalnym certyfikatem. Na tylnej ścianie wieży umieszczono uchwyty do wspinania, tworząc w ten sposób oryginalną plenerową ściankę wspinaczkową.

Działaniom rewitalizacyjnym poddano także Bastion św. Jadwigi, który z uwagi na układ przestrzenny i kompozycyjny, jest cennym przykładem osiemnastowiecznej architektury obronnej. Po pracach restauracyjnych i modernizacyjnych otwarto tu punkt IT i **Multimedialną Trasę Turystyczną – Twierdza Nysa w Bastionie św. Jadwigi**, czyli widowisko światła i dźwięku, w którym duch jeńca opowiada o historii twierdzy i miasta, przenosząc widzów w wiek XVIII i XIX, okres świetności miasta. W bastionie działa także restauracja.

Zdjęcie 21. Film o działaniach streetworkingowych prowadzonych w Nysie (fot. Edyta Tomczyk)

Zdjęcie 22. Prace młodzieży uczęszczającej na zajęcia do świetlicy środowiskowej (fot. Edyta Tomczyk)

Agencja Rozwoju Nysy, będąca spółką gminną, jest także operatorem zmodernizowanego **Kąpieliska Nyskie „Frajda”** (ul. Ujejskiego 5). Położony na obszarze rewitalizacji obiekt zajmuje powierzchnię 20 000 m². Oprócz otwartych basenów rekreacyjnych ze zjeżdżalniami znajduje się tu boisko wielofunkcyjne do siatkówki i kosza, plac zabaw dla dzieci, park linowy, piaszczysta plaża i tereny zielone. Na terenie działają małe punkty gastronomiczne. Jest to miejsce stworzone z myślą o mieszkańcach, które oprócz funkcji rekreacyjno-sportowych pełni także ważną rolę aktywizacyjną, skierowaną do grup społecznych z obszaru rewitalizacji szczególnie narażonych na marginalizację i wykluczenie społeczne. Działa tu bowiem **Gminne Centrum Organizacji Pozarządowych wraz z aktywną strefą międzypokoleniową dla mieszkańców**, na którą składają się: świetlica socjalna, klub rodzica, centrum streetworkingu, Klub Integracji Społecznej, klub seniora. W ramach procesu rewitalizacji postanowiono bowiem przenieść te aktywności w nowe miejsce, aby odczarować działania opatrzonej pewnym stygmatem placówki – siedziby MOPS w centrum. Wykorzystanie jednego z budynków położonych na terenie kąpieliska sprawia, że osoby narażone na marginalizację chętniej korzystają z ofertowanych usług społecznych.

Brzeg

O Brzegu słów kilka

Brzeg to miasto położone nad Odrą, w środkowo-zachodniej części województwa opolskiego. Jest siedzibą powiatu brzeskiego. Miasto zajmuje powierzchnię 1460 ha. W 2021 roku zamieszkiwało je 34 778 osób. Względem roku 2015 liczba mieszkańców spadła o prawie 1700 osób. Nazwa pochodzi od położenia miasta nad brzegiem rzeki Odry.

Na mapie Brzegu można odczytać wiele różnych układów przestrzennych. Najcenniejszy jest układ średniowiecznego miasta lokacyjnego, stanowiący obecnie centrum, który ze względu na plany budowy drogi tranzytowej został częściowo przekształcony w latach 50. i 60. XX wieku. W strukturze przestrzennej miasta zachowały się także dawne układy ruralistyczne, stanowiące pozostałości po średniowiecznych wsiach: Rataje, Rybarze i Stary Brzeg. Innym przykładem układu przestrzennego jest zespół dziewiętnastowiecznej zabudowy wokół plant. Składają się na nią wille i gmachy użyteczności publicznej położone w rozległych ogrodach. Jest to najbardziej reprezentacyjna część miasta. Ponadto, w Brzegu występują osiedla mieszkaniowe, tereny po dawnych koszarach, zespoły zabudowy jednorodzinnej i tzw. osiedle kolejarskie. Powojenna odbudowa Brzegu wiązała się także z rozwojem przemysłu, głównie spożywczego i elektromaszynowego, oraz powstawaniem nowych dzielnic mieszkaniowych. Brzeg zajmuje aktualnie istotne miejsce w krajowym systemie komunikacyjnym, ze względu na przebieg magistrali kolejowej E30 Wrocław-Przemyśl oraz dwóch dróg krajowych: nr 39 i nr 94. Miasto położone jest w odległości około 50 km od Opola i Wrocławia, około 150 km od Katowic oraz około 230 km od Krakowa.

Proces rewitalizacji w Brzegu

Proces rewitalizacji w Brzegu rozpoczął się w 2016 roku wraz z przyjęciem Lokalnego Programu Rewitalizacji dla Gminy Brzeg na lata 2016-2023⁷. Wyznaczony obszar rewitalizacji objął centrum miasta wraz z okalającymi je terenami oraz znajdującymi się na północ od niego wyspami odrzańskimi. Jego powierzchnia wynosi nieco ponad 200 ha, co stanowi 16% powierzchni gminy. Liczba osób zamieszkujących brzeski obszar rewitalizacji w roku 2015 wynosiła 10 354, czyli 28% ludności gminy. Centrum Brzegu wyróżnia się walorami historyczno-architektonicznymi takimi, jak: średniowieczny układ urbanistyczny miasta, zabytkowy Ratusz oraz liczne zabytkowe kościoły. Dodatkowo, na tym terenie zlokalizowana jest zabytkowa zabudowa kamieniczna oraz willowa. Teren wysp odrzańskich zdecydowanie odróżnia się od centrum miasta. Wyspy powstały w 1915 roku w związku z budową kanału żegludowego – Kanału Odry. Na ich obszarze wykształciła się dzielnica przemysłowa, która do dziś funkcjonuje oprócz zespołów zabudowy wielorodzinnej. Wyspy odrzańskie to tereny objęte obszarową formą ochrony przyrody – Natura 2000, stanowiąc ostoję ptaków.

---

⁷ Uchwała nr XXVI/287/16 Rady Miejskiej w Brzegu z dnia 10 listopada 2016 r.

Zdjęcie 23. Renesansowy ratusz w Brzegu (fot. Katarzyna Spadło)

Na obszarze rewitalizacji odnotowano problemy w sferze społecznej, w tym ubóstwa wyrażające się korzystaniem z zasiłków pomocy społecznej. Ponad 45% osób pobierających świadczenia z Miejskiego Ośrodka Społecznego w Brzegu jest mieszkańcami obszaru rewitalizacji. Mieszkańcy obszaru stanowili także ponad 30% osób bezrobotnych w gminie i 40% osób z wykształceniem podstawowym. Dodatkowo, ponad 40% przestępstw i 45% wykroczeń popełnionych w Brzegu, odnotowano na obszarze rewitalizacji. Problemy zdiagnozowane w sferze przestrzenno-funkcjonalnej dotyczyły m.in. zanikania funkcji kulturalnej amfiteatru miejskiego; niedostosowania przestrzeni do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i seniorów; złego stanu technicznego dróg i potrzeby rewaloryzacji zabytkowych zespołów parkowych. Negatywnym elementem sfery technicznej był zły stan techniczny i estetyczny budynków zabytkowych oraz ich niska efektywność energetyczna. Problemem odnotowanym w sferze środowiskowej było zanieczyszczenie powietrza, spowodowane użytkowaniem w mieście dużej liczby pieców węglowych.

Głównymi potencjałami brzeskiego obszaru rewitalizacji jest historyczny, wpisany do rejestru zabytków, układ urbanistyczny w centrum miasta oraz zlokalizowane na tym terenie obiekty architektoniczne. Jednym z najbardziej okazałych i monumentalnych zabytków jest Zamek Książąt Brzeskich, położony w centralnym punkcie obszaru rewitalizacji. Ponadto, szczególną wartość historyczną stanowią brzeskie kościoły, renesansowy ratusz, budynek byłego Gimnazjum Piastowskiego, renesansowe, gotyckie i barokowe kamienice, dawne zabudowania willowe oraz parki tworzące planty miejskie. Bogactwo historyczno-architektoniczne miasta i jego położenie nad rzeką Odrą stanowią wysoki potencjał turystyczny.

W ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji Gminy Brzeg na lata 2016-2023 zaplanowano realizację czterech podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych oraz jedenastu projektów uzupełniających.

Dobre praktyki z zakresu błękitno-zielonej infrastruktury

Miejski ogrodnik – stanowisko pracy uwzględnione w strukturze urzędu miasta
Planty – ciąg parków na miejscu dawnej fosy i murów obronnych – udany przykład rewaloryzacji cennych terenów zielonych w historycznym centrum; wzmacnianie bioróżnorodności z poszanowaniem przyrodniczego dziedzictwa
Marina – wykorzystanie potencjału rzeki Nysa do propagowania zdrowego i aktywnego spędzania czasu wolnego
Stawy – duże zbiorniki retencyjne wpisujące się w politykę środowiskową miasta mającą na celu adaptację do zmian klimatu; rozwiązania na rzecz zwiększenia bioróżnorodności biologicznej
Park Wolności – przykład różnorodnego podejścia do terenów zielonych i błękitnej infrastruktury; cenne założenie parkowe i miejsce odwołujące się do lokalnej historii i tożsamości; stawy, łąka kwietna, park typu leśnego – różne cele, różne strategie
Działania edukacyjne – kompleksowe działania mające na celu zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży

Co zwróciło szczególną uwagę?

Brzeg, nazywany już w XIX wieku miastem zieleni lub miastem ogrodem, charakteryzuje się holistycznym i zrównoważonym podejściem do rozwoju lokalnego – jego przejawem jest łączenie polityki rewitalizacyjnej z zakrojonymi na szeroką skalę działaniami na rzecz błękitno-zielonej infrastruktury (BZI), **zachowania bioróżnorodności biologicznej, dbałości o cenne dziedzictwo przyrodnicze** występujące tak na obszarze rewitalizacji, jak i całym mieście. Działania w dziedzinie BZI stanowią element świadomej polityki władz Brzegu, związane ze zwiększaniem odporności miasta na zmiany klimatyczne i lepszą adaptacją do tych zmian. Świadomość wagi kwestii środowiskowych jest o tyle ważna, że tereny zielone w Brzegu zajmują ponad 90 ha. Za działania na rzecz poprawy środowiska lokalnego Brzeg został uznany za „Gminę Przyjazną Środowisku” w ramach konkursu Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych – Stowarzyszenie „Nasz Dom Europa”.

Działania związane z adaptacją do zmian klimatu naturalnie wpisują się w interwencje rewitalizacyjne, łącząc aspekty środowiskowe, techniczne i przestrzenno-funkcjonalne ze społecznymi i edukacyjnymi, choć są też prowadzone w ramach polityki ogólnorozwojowej gminy. O randze środowiska przyrodniczego w gminie świadczy stworzenie w strukturach

urzędu miasta stanowiska **miejskiego ogrodnika**, osoby bezpośrednio nadzorującej tereny zielone, koordynującej prace inwentaryzacyjne i rewaloryzacyjne w parkach, skwerach, zieleńcach. Ponieważ Brzeg jest miejscem o bogatej historii przejawiającej się nie tylko w cennych zabytkach materialnych, ale także w tutejszej przyrodzie, jednym z planów ratusza, realizowanych przez ogrodnika miejskiego, jest projekt reintrodukcji dawnych gatunków drzew owocowych, które rosły przed laty na terenach publicznych w mieście.

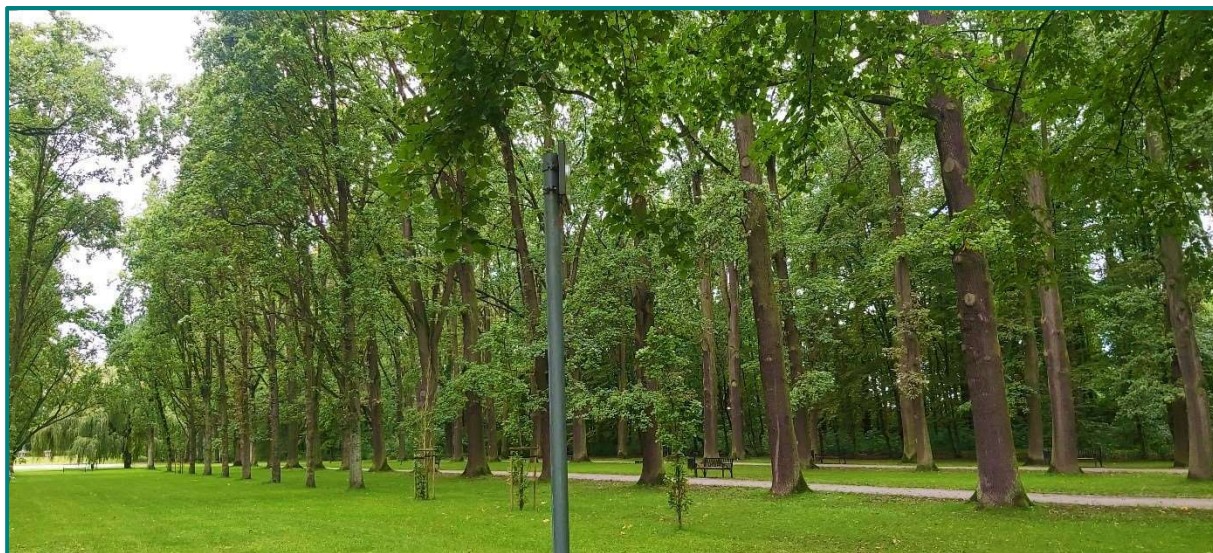
Zdjęcie 24. Przykład pielęgnacji zieleni na Plantach w Brzegu (fot. Katarzyna Spadło)

Zdjęcie 25. Nad rewaloryzowanym stawem w Parku Wolności w Brzegu (fot. Katarzyna Spadło)

Działania w obrębie **zielonej infrastruktury** koncentrują się na zabytkowych założeniach, w tym na ciągu parków powstałych w miejscu zburzonych w 1807 roku, z rozkazu Napoleona, fortyfikacji miejskich. Na leżące na obszarze rewitalizacji Planty składają się: Park Centralny (6

ha), Park Nad Fosą (4,3 ha) i Park Nadodrzański (4,6 ha). Dominuje w nich drzewostan liściasty, a szczególną uwagę zwracają aleje złożone z potężnych lip. Zróżnicowane ukształtowanie terenu i kompozycja roślinna sprawiają, że mieszkańcy mają do dyspozycji zarówno miejsca nasłonecznione, lekko ocienione, jak i znajdujące się w głębokim cieniu.

Poza obszarem, w południowej części miasta, znajduje się największy brzeski park – **Park Wolności (Park Miejski im. Juliusa Peppela)** (ok. 65 ha), założony na początku XX wieku z inicjatywy burmistrza Juliusa Peppela. Teren ten dzieli się na część spacerowo-wypoczynkową (ok. 13 ha) i leśną (ok. 51,7 ha). Aktualnie dominują w nim drzewostany liściaste, typu grądu. Są też fragmenty buczyn i boru mieszanego. Północna, zagospodarowana część parku w typie parku krajobrazowego, charakteryzuje się sporą liczbą drzew egzotycznych. Sześć drzew otrzymało ostatnio status pomników przyrody. Są to trzy dęby szypułkowe, dąb burgundzki, dąb czerwony i lipa srebrzysta. We wschodniej części znajduje się nowoczesny kompleks sportowy ze Stadionem Miejskim mieszczącym 2000 widzów.

Zdjęcie 26. Rewaloryzacja zieleni w modernistycznej części Parku Wolności w Brzegu (fot. Katarzyna Spadło)

Parki stanowią najważniejsze **miejsce rekreacji i odpoczynku** dla mieszkańców. Występują tu co najmniej 150 gatunków drzew i krzewów, pochodzących nie tylko z Europy, ale także z Azji i Ameryki Północnej. Dobre warunki siedliskowe i klimatyczne na obszarze miasta spowodowały, że niektóre drzewa osiągnęły imponujące. Należą do nich takie gatunki jak cis pospolity, cypryśnik błotny, dąb szypułkowy, buk zwyczajny, platan klonolistny i tulipanowiec amerykański. Warunki życia drzew i krzewów w mieście cechującego się własną specyfiką termiczną (tzw. wyspy ciepła) i widoczna tendencja do wyższej temperatury zimą, dają szansę na wprowadzanie kolejnych, głównie nieinwazyjnych, gatunków flory śródziemnomorskiej, wschodnioazjatyckiej i amerykańskiej.

W związku z dużą powierzchnią miejskich parków i obecnością starych drzew występują w nich zwierzęta uważane powszechnie za typowo leśne – dzięcioły, ruzdzik, świstunka, pierwiosnek, mysikrólik, a także wiewiórki, dzikie króliki, kuny łasice. Specyficzną fauną charakteryzują się stare murowane budowle – są one miejscem występowania sokoła pustułka, sowy płomykówki i nietoperzy.

Pielęgnacja parków, realizowana etapami w ramach kolejnych projektów, stanowi udany przykład **interwencji w zakresie zielonej infrastruktury**. Przeprowadzonym pracom inwentaryzacyjnym i rewaloryzacyjnym towarzyszyły działania na rzecz ochrony miejscowej flory (podpieranie drzew, łąki kwietne) i fauny, w tym rozmieszczenie w parkach domków lęgowych dla ptaków i nietoperzy, „kaczkomaty” – automaty z karmą dla kaczek wraz z tablicami informacyjnymi na temat zasad karmienia. Ścieżki w dużym stopniu wymieniono na powierzchnie przepuszczalne (HanseGrand), pozostawiając asfalt na trasach dla biegaczy (Park Wolności). Promując aktywne formy wypoczynku urządzono place zabaw dla dzieci, siłownie plenerowe, stoły do gier, skatepark. Integracji i aktywizacji mieszkańców służą urządzone miejsce na ogniska w Parku Wolności czy amfiteatr w Parku Fosa.

Na plantach z uwagi na ich lokalizację na miejscu dawnej fortyfikacji obronnych ważną rolę odrywają także **działania w zakresie błękitnej infrastruktury** – mające na celu poprawę stosunków wodnych na tym terenie z wykorzystaniem systemu dawnej fosy. Jeszcze w latach 60. W Parku Chrobrego poszerzono fosę, tworząc staw, mostek w środkowej części oraz alejki na skarpach i wzdłuż brzegu. W latach 70. XIX w. zagospodarowano fosy w Parku Centralnym, gdzie utworzono dwa stawy, sztuczną wyspę, fontannę i kaskadę. Układ wodny w formie stawów z fontannami, wyspami i łączącym je potokiem, otoczonych stromymi skarpami, tworzy niepowtarzalny klimat.

Dwa odnowione w ostatnim czasie stawy istnieją także w Parku Wolności – większy o powierzchni 2,7 ha, z wyspą pośrodku, ma charakter zabytkowy, potwierdzony wpisem do wojewódzkiego rejestru zabytków. Jest miejscem lęgowym i bytowania ptactwa wodnego, w tym kaczki krzyżówki oraz rzadszej kaczki karolinki i mandarynki.

Zrealizowany tu w ramach perspektywy 2012-2020 projekt „Odbudowa stawu rekreacyjnego w zabytkowym Parku Wolności w Brzegu – etap II” miał na celu poprawę stanu stawu, odnowienie ekosystemów wodnych, poprawę funkcjonowania ekosystemów na terenach sąsiadujących ze zbiornikiem, bioróżnorodności oraz ochronę siedliska chronionego gatunku – piskorza. Prace objęły m.in. usunięcie z dna stawu warstwy namułu; działania zapobiegające wysychaniu, a tym samym niszczeniu życia biologicznego w momentach zaprzestania retencjonowania wody; umocnienie i wyrównanie skarp i ich zazielenienie. Przeprowadzona renowacja oddziałuje na cały kompleks parkowy, poprawiając lokalne stosunki wodne. Projekt otrzymał dofinansowanie z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w ramach programu priorytetowego pn. „Ochrona przyrody i krajobrazu”.

Z kolei położona w północnej, zaprojektowanej po I wojnie światowej, części parku, która pełniła rolę pomnika upamiętniającego poległych, tzw. Kwadratówka została odbudowana w ostatnich latach w ramach kolejnego projektu zrealizowanego przy środkach unijnych. Prace objęły utworzenie chodnika wokół zbiornika, które łączą zbiornik z Potokiem Kościelnym, zapewniając mu dopływ i odpływ wody. Oprócz zmiany nawierzchni na mineralne zamontowano też elementy małej architektury – ławki, kosze na śmieci i psie odchody.

W pobliżu Parku Wolności znajduje się jeszcze jeden ważny element błękitnej infrastruktury – wyrobisko po byłej cegielni przy ul. Kusocińskiego, który także poddany został rewaloryzacji. Obecnie w ramach projektu „Skanalizowanie ruchu w obrębie glinianki przy ul. Kusocińskiego w Brzegu wraz z działaniami edukacyjnymi” trwają tu prace mające na celu zagospodarowanie terenów – ścieżki dydaktyczne wraz z infrastrukturą przeznaczoną do wypoczynku i rekreacji, pomosty widokowe i wędkarskie, wiata z miejscem do grillowania, ławki, kosze na śmieci, stojaki na rowery. Projekt uwzględnia potrzeby osób z niepełnosprawnością ruchową, dla których naprzeciwko specjalnego parkingu zamontowano specjalny pomost. Staw Cegielnia, podobnie jak staw w Parku Wolności jest zasilany przez wody Potoku Kościelnego, który tym samym pełni ważną rolę w układzie wodnym tej części miasta.

Przepływająca przez miasto Odra oraz pozostałości fosy miejskiej i stawów (zalanych wodą dawnych wyrobisk) sprzyja **zachowaniu niezwyklej bioróżnorodności**, przede wszystkim **fauny związanej ze środowiskiem wodnym**. Oprócz kilku gatunków kaczek nad Odrą występuje mewa śmieszka, kormoran, czapla siwa, łabędź niemy, czernica, gągoł i nurogęś, ale także piżmak i norka amerykańska. Mniejsze akweny są miejscem bytowania płazów – traszki zwyczajnej i ropuchy zielonej, oraz kilka gatunków ważek i pochodzącego z Ameryki Północnej żółwia czerwonołobego.

Ważnym dla mieszkańców miejscem nad Odrą jest należąca do miasta **Marina Brzeg**, powstała w 2012 roku. Składa się ona z części pasażerskiej przeznaczonej dla jednostek wodnych oraz kajakowo-jachtowej, przeznaczonej dla turystów. Marina jest także punktem widokowym – taką rolę pełni jeden z pomostów, specjalnie do tego celu zaprojektowany. Marina jest centrum wodnej turystyki, ale także miejscem najrozmaitszych wydarzeń, imprez i festynów o rekreacyjnych charakterze. Odbývają się tu „Pikniki na marinie”, „Regaty Smoczycy Łodzi” czy „Kajakowe Slalomy na Marinie”. Latem organizowane są tu też regularne rejsy rzeczne na odcinku Brzeg – Oława.

Brzeg jako miasto tak silnie związane ze środowiskiem przyrodniczym jest także aktywnym aktorem działającym na rzecz **propagowania ochrony przyrody i zasad zrównoważonego rozwoju**, które realizuje za pomocą wielu **działań edukacyjnych**. Zadania z zakresu edukacji ekologicznej są finansowane z Gminnego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Środki trafiają do placówek edukacyjnych i służą dofinansowaniu wycieczek przyrodniczo-krajoznawczych, zakupowi pomocy dydaktycznych o tematyce ekologicznej, zakupowi materiałów niezbędnych do zorganizowania ogródków przyszkolnych i zagospodarowania

terenów zieleni wokół szkół, tworzeniu ścieżek zdrowia. Od 2003 roku pod patronatem burmistrza Brzegu organizowane są konkursy ekologiczne dla szkół i przedszkoli. Z gminnego funduszu dofinansowywane są również edukacyjne działania brzeskiej Ligi Ochrony Przyrody (LOP). Jednym z takich działań było stworzenie ścieżki dydaktycznej w Parku Wolności. Był to projekt realizowany wspólnie przez LOP, Nadleśnictwo Brzeg, BULiGL i urząd miasta.

W ramach edukacji ekologicznej miasto bierze udział w dorocznej akcji „Sprzątanie świata”. Od kilku lat odpady są zbierane selektywnie do kolorowych worków: kolor niebieski – papier; kolor zielony – szkło; kolor żółty – plastiki i odpady metalowe; kolor szary (lub czarny) – pozostałe odpady. W ramach działań proekologicznych Brzeg bierze udział w obchodach „Dnia bez samochodu”. Ostatnio miasto realizowało też projekt „Ochrona różnorodności w Brzegu poprzez działania edukacyjno-informacyjne”, finansowany ze środków RPO Województwa Opolskiego na lata 2014-2020. Składał się z 16 zadań, skierowanych szczególnie do dzieci i młodzieży. Do zadań tych należało wspólne nasadzenia drzew i krzewów na terenie placówek oświatowych i ogólnodostępnych skwerów, konkurs fotograficzny, w którym zwycięskie prace zostały wykorzystane jako ilustracje w kalendarzu, Eko Festiwal na placu Drzewnym przybliżający mieszkańcom działania gminy w zakresie ochrony przyrody i różnorodności, zmian klimatu, a także promowanie odpowiedniej segregacji śmieci i ograniczenia używania opakowań jednorazowych.

